

KOLONYALİST BİR KAVRAM: İYİ YÖNETİM

Tekin Avaner

A.Ü. Siyasal Bilgiler Fakültesi
Araştırma Görevlisi

Günümüzde “iyi yönetim” (good governance) kavramının kamu yönetimine yerleştirilmesi çabalarına tanık olunmaktadır. Bu çabaya konu olan iyi yönetim kavramı, tarihsel olarak, ilk kez bir uluslararası örgütün raporunda kullanılmıştır. 1989 yılında Dünya Bankası tarafından “Sub Saharan Africa: From Crisis to Sustainable Growth” adlı raporda yer alan, ancak, çok kısa sürede hemen tüm uluslararası örgütlerce benimsenip kullanılan ve geliştirilen bu kavramın, yaygınlaşma hızı, dikkat çekicidir.¹ Bu raporda kavramın “ulusal faaliyetlerin siyasal iktidarlarca yönetimi” olarak “government” anlamında tanımlandığı görülse de, ilerleyen yıllarda, “daha az devlet”ten “düzenleyici devlet”e doğru bir evrimin gerçekleştiği de izlenebilmektedir. Dünya Bankası açısından kavram giderek, yapısal uyum programlarının uygulanma sürecinin ve bu süreci çevreleyen toplumsal ve siyasal ortamın ağırlık kazanması anlamına gelmiştir.² Ayrıca evrim sürecinde sivil toplumun gelişmesine yönelik vurgular giderek artmıştır.

Başlangıçta iyi yönetim odaklı bir kamu reformu süreci varken, bu sürece sürgit yeni ilkelerin eklenip durduğu görülmektedir. Diğer ilkelere *hesap verebilirlik, bilgiye erişime kolaylığı, saydamlık ve özel sektörün önünü açmak için yasal düzenlemeler yapma* gibi yeni ilkeler örnek verilebilir. OECD’nin bu kavram setine daha sonra, *etkililik ve verimlilik* ile *duyarlılık* gibi başka ilkeler de eklediği görülecektir. Böylece iyi yönetimin ancak bu ilkelerin hep birlikte varlığı ile olası olduğu

¹ Türkiye’nin kavramla tanışması 1996 yılında İstanbul’da yapılan Habitat II toplantıları sonrasında gerçekleşmiştir. Birgül Ayman Güler, “Yönetişim: Tüm İktidar Sermayeye” **Praksis**, 9 Kış-Bahar 2003, Güler, a.g.m., s.110. Ancak literatürde bu kavramın kolayca adlandırılmadığını, iyi yönetim, yeni yürütüm anlayışı, yeni bir kamu yönetimi anlayışı gibi farklı adlar altında somutlaştırılmaya çalışıldığını da belirtmek gerekir. Cahit Emre, **Yönetim Bilimi Yazıları**, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2003, s.165-170.

² Ayşe Tatar Peker, “Dünya Bankası: “Büyüme” Söyleminden “İyi Yönetme Söylemine”, **Toplum ve Bilim Dergisi**, Birikim Yayınları, 69 Bahar 1996, s.42.

anlaşılmaktadır. Ancak, genel olarak, yönetim sisteminde, toplum, eşit ilişki içerisindeki bürokrasi, sivil toplum kuruluşu (STK) ve özel sektörün birlikte aldıkları kararlara göre belirlenmektedir.³

Burada yönetim kavramının hangi tarihsel kesitte ortaya çıktığı önem kazanmaktadır. İlk olarak 1989 yılının önemli bir dönemeç noktası olduğu vurgulanabilir. Öyle ki, bu tarihten sonra, “Doğu Bloku’nun yıkılması” ve “tarihin sonu” ya da “liberalizmin sonsuz zaferi” ilan edilen, dolayısıyla, küreselleşmenin zorunlu sonuç olduğuna yönelik bir anlayışın dikte ettirilmesine çalışılan bir sürece girilmiştir.⁴ Bu süreçteki gelişmelerin araştırmacıların ilgisini çektiğine kuşku yoktur ancak bu yazıda iyi yönetim kavramına kaynaklık edebilecek bir başka kavramın, iyi yönetim (good administration) kavramının, varlığından bahsedilecektir.⁵ Kavramlar arasındaki anlam bakımından paralellikler şaşırtıcıdır. Üstelik tıpkı iyi yönetim kavramının Afrika’ya yönelik kullanılması gibi iyi yönetim kavramı da az gelişmiş bu kıtanın az gelişmiş bir ülkesine yönelik kullanılmıştır. Tek farkla. Bir Ortadoğu ülkesi olan Mısır o dönemde İngiliz sömürge yönetimi altındadır. Esasen iyi yönetim kavramına, tam da bu dönemde, Mısır’da yöneticilik yapan İngiliz sömürge valilerinden Lord Cromer (Evelyn Baring) ve Lord Lloyd’un, kendi dönemlerini de yazdıkları anı eserlerde karşılaşılmıştır. Bunlardan Cromer, gelecek nesillere daha iyi bir ülke bırakabilmek için çok yönlü reformlara giriştiğine vurgu yaparak, amacının, iyi ve sağlam bir yönetim oluşturmak olduğunu ifade etmektedir. Lloyd ise yönetim kavramına daha sık vurgu yaparak iyi yönetime ulaşabilmenin yolunu

³ Yönetişim hakkında daha ayrıntılı olarak bkz: Güler, a.g.m., s.93-116.

⁴ Sonay Bayramoğlu, “Küreselleşmenin Yeni Siyasal İktidar Modeli: Yönetişim”, **Praksis**, 7 Yaz 2002, s.85.

⁵ Emre, good governance kavramında somutlaşan “katılımcı, demokratik, insan haklarına saygılı, saydam, yolsuzluklardan arınmış, yüksek ahlak standartlarını tutturmuş, etkili-verimli çalışan, yurttaş gereksinmelerine duyarlı ve denetlenebilir bir kamu yönetimi” görüntüsünde anılan ilke ya da standartların “demokrasinin ve katılımın yeni tanımı” dışında “yeni” bir şeyin olmadığına dikkat çekmektedir. Emre, a.g.e., s.170. Göymen de aynı biçimde 1970’li yıllarda Türkiye’de yerel yönetim hareketlerince dile getirilen düşüncelerin gerçekte yönetim kavramının içinde yer alan ilkelere birebir örtüştüğünü ifade etmektedir. Korel Göymen, “Türkiye’de Yerel Yönetimler ve Yönetişim: Gereksinmeler, Önermeler, Yönelimler,” **Çağdaş Yerel Yönetimler**, c.9, s.2, 2000, s.3-13. Ancak anılan kavramların, giderek, yeni liberal politikalar eşliğinde billurlaştığını ve bağlı bulunduğu ideolojinin vazgeçilmez halkaları olduğunu da gözden ırak tutmamak gerekir.

reformlarda ve yeniden düzenlemelerde (reorganize) aramaktadır. Bunda Lloyd'un sömürge ülkelerinde iyi yönetime ulaşmayı sorunların çözümünde odak seçmesi de etkili olmuştur. Bu amaçla yazarın iki ciltlik anılarında çok sayıda yönetime dair niteleme bulunmaktadır. Yönetimi iyileştirme, yönetimi reorganize etme, iyi yönetim (good government ya da good administration), etkili yönetim (efficient administration) ya da kötü yönetim (bad administration) bunlardan bazılarıdır.

Bu durumda, 1815 öncesi ve sonrası ile yeni bir anlayışa sahip 1980 sonrası sömürge yaklaşımların, sadece anlam bakımından değil, yöntem bakımından da gelişiminde süregiden tutarlılığı koruduğu ortaya çıkmaktadır. Ancak kavramın daha iyi anlaşılabilmesi için Mısır'da bir asrı aşan gelişmelere kısaca bakmak gerekecektir.

Mısır'ı Sömürgeleştirme Çabaları

Yayıma siyasetinin asıl konusunu oluşturan koloni kurma konusuna çok eski zamanlarda da rastlamak olasıdır. Daha çok ticaret merkezleri olarak öne çıkan koloniler farklı uluslar tarafından farklı dönemlerde kurulmuşlardır. Tarihi süreç içerisinde, Kartaca ticaret merkezleri, Helen ve Roma kolonileriyle çeşitli yönler gösteren kimi gelişmeler, çok daha sonraları Portekizliler, İspanyollar, Hollandalılar, İngilizler ve Fransızların siyasetlerini geniş ölçüde etkilemiştir. Ancak bu gelişmeler son şeklini özellikle Napolyon devrini tasfiye eden 1815 Antlaşmalarından sonra almıştır. Öyle ki, 1815 ile 1918 yılları arasındaki yaklaşık bir asırda, Avrupa'nın sömürgeci imparatorluklarının Asya, Afrika ve Latin Amerika'da ellerinde bulundurdukları alanların, dünya toplam yüzölçümünün %35'inden %85'ine yükseldiği görülmektedir.⁶ Bu ülkelerin yayılma istekleri dünyanın çeşitli bölgelerinde geçerlik kazanmış olmasına karşın asıl yayılma hareketleri 19.yüzyılda Afrika kıtasıyla gerçekleşmiştir.⁷

⁶ Aynı tarihte emperyalizm de yeni ve güçlü bir biçim kazanmıştır. Edward W. Said, "Emperyalizm ve Siyonizm'in Entellektüel Kökenleri", **Siyonizm ve Irkçılık**, (Atatürk'ün 100.Doğum Yılına Armağan), Der: Türkkaya Ataöv, AÜSBF Yayını, Ankara 1982, s.137-138.

⁷ Reşat Sagay, **XIX. ve XX. Yüzyıllarda Büyük Devletlerin Yayılma Siyasetleri ve Milletlerarası Önemli Meseleler**, Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, 1972, s.5-6. Kolonyalizm sömürgecilikle eş anlamlı kullanılmakta olup, onlara sahip olan ülke için zenginlik ve güç kaynağı sayılan bağımlı ülkelerin kurulması ve geliştirilmesini öneren öğretisi olarak tanımlanmaktadır. 19.yüzyılda Avrupalı ülkelerin sanayi gelişiminin temeli olan kapitalizmin doğuşu için son derece gerekli

Mısır'da 19.yüzyıl boyunca yaşanan gelişmeler ilk olarak Osmanlı egemenliğinden kopuş üzerine yoğunlaşmıştır. Güç ve denge savaşlarını sürecinde kısa dönem göreceli bağımsızlık ya da Hidivlerin yönetimi bir yana bırakıldığında önce Fransa'nın, daha sonra da Hindistan yolunu üç misli kısaltması nedeniyle İngiltere'nin, Mısır üzerine dikkatlerini topladıkları görülür.⁸ Sömürgecilik döneminde bu iki imparatorluk bazen birleşip birbirlerini desteklemekte bazen de sıkı rekabet ederek birbirlerinin rakibi olabilmektedirler.⁹ Bu anlamda 19.yüzyılın başlarından itibaren yeni bir aşamaya ulaşan kolonyal anlayış, çatışma ve entrikaları da içerecek şekilde, Mısır'da 1876-1883 yılları arasında doruk noktasına ulaşmıştır.¹⁰

Mısır'a Fransızların ilgisi, 1789 İhtilalinden sonra, ülkede benimsenen deniz aşırı uzak yerlerdence anavatana yakın ülkelerde sömürge elde etme siyasetinin yerleşmesi nedeniyle, artmıştır. Kuşkusuz bunda Yedi Yıl Savaşlarında (1756-1763) deniz aşırı sömürgelemlerini önemli ölçüde İngilizlere kaptırmış olmanın etkisi de vardır. Bu amaçla 1798'de Mısır'a sefer düzenleyen Napolyon kısa sürede Mısır'ı ele geçirmiştir. Ancak ordu Akka'da Cezzar Ahmet Paşa karşısında

görülen sömürgecilik, bir ülkenin öbürü tarafından köleleştirilmesi, siyasal bakımdan bağımlılaştırılması, özellikle de iktisadi düzeyde sürekli baskı altında tutulması sonucunu doğurmaktadır. Bkz. Sömürgecilik maddesi, **Büyük Larousse**, Gelişim Yayınları, 1986, s.10734. Örneğin Fransızlara göre, sömürgecilik, ticari bir iş olmayıp her şeyden önce bir tahakküm vasıtası, politik bir girişim ve ulusal ülkenin bir yayılmasıdır. Bir başka ifade ile, bu bir devlet işidir. Ancak kolaylık olsun diye koloni faaliyetlerinde, hükümetin denetimi altında imtiyazlı şirketler de yer almalıdır. Sagay, a.g.e., s.10. Öte yandan bu kavramlara yayılma anlamında emperyalizm kavramı da çoklukla eşlik eder. Said'e göre, emperyalizm, "hem toplumsal, siyasal ve kültürel bir baskı sistemi, hem de bir dünya görüşü olarak tüm çağların ortak olgusudur. Egemenliği sırasında pek çok kültür, kendi iradesini daha zayıf olan öteki kültürlerle zorla kabul ettirmeye çalışmıştır. Tüm amacı ise toprak yönünden genişleme ve bunun meşrulaştırılmasıdır. Ancak bunlar bilimsel bir örtüyle ve hukuksal, toplumsal, ırksal ve toplumsal öğretiler olarak makulmuş gibi gösterilir." Said, a.g.m., s.137-141.

⁸ Anıl Çeçen, "Mısır Sorunu'nda İngiliz Politikası", **Seha L. Meray'a Armağan**, 1.cilt, TC Ziraat Bankası Matbaası, Ankara, 1981, s.343.

⁹ Edward W. Said, **Oryantalizm (Doğu Bilim) Sömürgeciliğin Keşif Kolu**, Pınar Yayınları, 1.Basım, Mart 1982, s.76.

¹⁰ Mısır tarihinin her döneminde önemli bir ülkedir. Bunun nedeni ülkenin jeopolitik öneminin varlığından kaynaklanmaktadır. Öyle ki Mısır'a sefer düzenleyen Napolyon da Mısır için "dünyanın en önemli ülkesi" demiştir. The Earl of Cromer (Evelyn Baring), **Modern Egypt**, Macmillan and Co., vol.1, London, 1908, giriş.

başarısızlığa uğramış ve İngilizlerin de yardımıyla Fransız kuvvetleri, anılan seferden üç yıl sonra, ülkesine geri dönmek zorunda kalmıştır.¹¹ Napolyon'un sonraki dönemde çeşitli bölgelerdeki sömürgeleri yine İngilizlere kaptırdığı görülmektedir. 1815 yılında yapılan Paris Anlaşmasıyla da bunlar tescil edilmiştir.¹²

Öte yandan, 19. yüzyılın ortalarına doğru İngilizlerin denetiminde olan, Hint Yolu üzerindeki Ümit Burnu'nun önemini kaybetmeye başladığı görülmektedir. Hint Okyanusu'na Akdeniz'den bir kanal açılarak geçişin olanaklı hale gelmesiyle bu kanal ve kanalın denetimini elinde bulundurma işi stratejik önem kazanmıştır. Dolayısıyla Hint Okyanusuna Akdeniz'den doğrudan doğruya geçiş imkanı ortaya çıktığı gün, Afrika'daki Fransız-İngiliz rekabetinin başlıca hedefi Mısır olmuştur.¹³

Başlangıçta Fransızların Mısır'ı istilası nedeniyle yardıma giden Osmanlı kuvvetleri içinde bir asker olan Kavalalı Mehmet Ali Paşa'nın süreçteki yeri ise oğullarına bir ülke bırakma hevesinden öte sonuçlara yol açacak kadar önemlidir. Onun çabalarıyla merkezden kopan Mısır'ın, çok kısa sürede, dönemin uluslararası alanda etkili olan ülkelerinin dikkatine konu olduğu görülmektedir.¹⁴ Başat uluslararası aktörlerin

¹¹ Atilla Çetin, *Kavalalı Mehmed Ali Paşa'nın Mısır Valiliği (Osmanlı Belgelerine Göre)*, (y.y.), İstanbul, 1998, s.15.

¹² Sömürge İmparatorluğu (Fransız) maddesi, Büyük Larousse, a.g., s.10725.

¹³ Süveyş Kanalı 13 Kasım 1869'da işletmeye açılmıştır. Sagay, a.g.e., s.27.

¹⁴ Ülkeye geldikten 5-6 yıl gibi kısa bir zamanda valiliği ele geçiren Mehmet Ali Paşa 1805-1848 yılları arasında 44 yıl Mısır Valiliği yapmış ve kurduğu hanedan İngiliz denetiminde de olsa 1953 yılına kadar egemen olmuştur. Çetin, a.g.e., s.7. Mehmet Ali Paşa'nın bu başarısında Osmanlı merkez yönetiminin iyice zayıflamasının payı olduğu kadar, Mısır'ın etnik yapısı da etkili olmuştur. O dönemde ülkede Türkler, Kıptiler, Bedevi ve Şehirli Araplar, Magripliler, Kölemenler ve müslüman olmayan unsurlar halkın ana kollarını oluşturmaktadır. Kavalalı bu yapıyı kendi lehine kullanmasını bilmiştir. Ancak aynı etnik yapı daha sonra İngilizlerin ilgisini çekecektir. Çetin, a.g.e., s.14.

hemen tümünün jeostratejik mekanlarda bulunması rastlantısal değildir.¹⁵ Bunda Mehmet Ali sonrası Mısır yönetimlerinin çok kısa sürede ülkeyi borçlarla idare etmeye başlamasının payı büyüktür. Bu durumda her geçen gün borçların daha da artması ve ardından ekonomik krizlerin patlaması ve nihayet hep sendeler konumunda olmak umulmadık şeyler değildir. Genellikle borçların hemen tamamı yabancı ülkelere elde edilen kredilerden oluşmaktadır. Bu konum alacaklı ülkelere çeşitli fırsatlar sunabilme potansiyelini bünyesinde barındırır. Örneğin 1875 yılında başlayan ekonomik kriz, alacaklı ülke olan İngiltere'nin, aradığı fırsatı sağladığını göstermektedir. 176 bin kanal aksiyonunu Fransız Hükümetine satmak isteyen Mısır Hidivi, iç tepkiler nedeniyle Fransız hükümetinin, buna yanaşmaması üzerine, aksiyonları gizlice İngilizlere satmış, böylece de, İngiltere'nin kolayca Mısır'a ayak basmasını sağlamıştır. Ne var ki ülkede ekonomik kriz devam etmiş ve Mısır iflastan kurtulamayarak, yeni olumsuz gelişmelerle karşı karşıya kalmıştır.¹⁶

Bu gelişmeler karşısında Osmanlı yönetimi, Mısır'ın, daha önce hüküm sürdüğü topraklar olduğunu ileri sürerek, buradaki gelişmelere tepki göstermiştir. Ancak bu tepkiler Bismarck'ın Osmanlı'yı kışkırtması sonucu ortaya konulduğundan, cılız tepkiler olmaktan öteye gidememiş ve yetersiz kalmıştır. Osmanlı için 1798'de başlayan "Mısır Sorunu", Birinci Dünya Savaşı sırasında açılan Kanal Cephesi savaşlarıyla yeniden alevlense de bu savaşlardan yenik çıkılması nedeniyle sonsuza değin kapanmıştır. Fransa'nın o sırada iç istikrarsızlıkları ise ülkenin yönetiminin İngilizlere geçmesine olanak sağlamıştır. İngilizler ilk olarak

Lord Cromer olarak da bilinen Evelyn Baring'i¹⁷ yüksek komiser olarak atamışlardır. Bu sömürge yöneticisi Mısır'da 1882-1907 yılları arasında

¹⁵ 1876'dan sonraki Mısır ve Sudan'daki kimi gelişmeler ile 1882 sonrası İngiliz işgali sürecindeki gelişmeleri anlatmak için iki ciltlik kitap yazan ve İngilizlerin ilk Mısır yüksek komiseri olan Evelyn Baring (The Earl of Cromer) en azından görevden ayrıldığı 6 Mayıs 1907 tarihine kadar tüm ayrıntıları bu hacimli çalışmasında anlatmaktadır. Baring, a.g.e., p.1.

¹⁶ Sagay, a.g.e., s.27-28. Örneğin, Hidiv İsmail Paşa, İngiltere ve Fransa'nın istekleri doğrultusunda, maliye ve nafia vekilliklerine bu ülkelerin vatandaşlarını atamak zorunda kalmıştır. Bu dönemde İngiliz ve Fransız Bakanların, Mısır'ın harcamalarını kıstak için 30 bin kişilik orduyu 11 bine indirmesi ve 2.500 subayı emekliye sevk etmesinin askerler arasında derin bir huzursuzluğa yol açtığı bilinmektedir. Çağrı Erhan, **Türk Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri**, İmge Kitabevi, 1.baskı, Mayıs 2001, s.360.

25 yıl görev yapmıştır.¹⁸

İyi Yönetim Arayışları

Lord Cromer, bir yandan Mısırlılara büyük sempati duyulmadan bu kadar uzun süre bir ülkede görev yapılamayacağını ileri sürmekte, diğer yandan ise, Mısırlıların yaptığı reformlar nedeniyle, o dönemde, kendisine karşı çok sıcak ilgiyi esirgemediğini düşünmektedir.¹⁹ Ancak rahatsızlığı yüzünden uzun görevine ara verip, İngiliz işgali sürecindeki gerçekleri gün ışığına çıkarmak amacıyla iki ciltlik bir eser kaleme alınca, bu ülkenin insanları hakkındaki gerçek düşüncelerini de orta yere koymuş oluyordu.²⁰ Ayrıca kitabın son sözü, yapılan tüm hizmetlerin Mısırlıların çıkarı doğrultusunda gerçekleştirildiği, bunun gelecekte de böyle olacağı iddiası üzerinedir.²¹ Bu iddia her bakımdan geri ve yoksul kalmış bir ülkeye gelişmiş ve zengin ülkelerden medeniyet götürme anlayışının açıkça ortaya konuluşudur. Bu ülkelerden ana vatana transfer edilen ya da sömürge devletin çıkarları doğrultusunda kullanılan kaynaklar ise her halde bu hizmetlerin bir bedeli olmalıdır. Geleceğe dair

vurgu ise kendisinden sonra işbaşına gelecek İngiliz yöneticilerine bir ödev niteliğindedir.²²

¹⁷ Said, Cromer'in aynı zamanda "Kibirli Baring" olarak da anıldığını hatırlatmaktadır. Said, a.g.e., s.66.

¹⁸ Baring'in 1875-1882 yılları arasında da daha alt görevlerde bulunduğu bilinmektedir. Evelyn Baring, **Modern Egypt**, Macmillan and Co., vol.2, London, 1908, p.574.

¹⁹ Baring, a.g.e., vol.1, p.8.

²⁰ Cromer'in kul olarak gördüğü bu insanlara dair görüşleri Said'in Oryantalizm kitabında önemli bir yer tutmaktadır. Öyle ki yazar Cromer'i oryantalist bakışla tüm doğuluları, o arada Hindistan deneyimi nedeniyle Mısırlıları da, aynı küçük görme anlayışına sahip bir oryantalist olarak ele almaktadır. Bkz: Said, a.g.e., s.66-90 ve 357-361. Bir başka çalışmasında yine Said, Cromer'in, 1908 yılında söylediği "bağımlı ırklar yönetilmek zorundadır- kendi kendilerine bırakılmamalıdır" sözü ve düşüncesine dikkat çekmektedir. Said, a.g.m., s.140.

²¹ Baring, a.g.e., vol.2, p.571.

Cromer kitabının ikinci cildini ise kendi döneminde yapılan reformlara ayırmaktadır. Bu reformlar kimi güçlüklerine rağmen²³ daha çok polis ve ordu, adalet, eğitim, borç yönetimi, mali yönetim, sulama hizmetleri, içişleri ve yolsuzluk gibi alanlarda gerçekleştirilmiştir. Bu anlamda Cromer reformları oldukça önemsemektedir. Reform yapmaktaki amacını ise arkasında iyi, güçlü ve her şeyden öte sağlam bir yönetim (good, strong and stable government) bırakmaktır. Elbette bu yönetim Batı medeniyetinin ilkeleri üzerine yükselecektir.²⁴

Ne var ki gelecekte sömürge yönetimlerinde alınması gereken en önemli önlemin iyi yönetim konusu olması gerektiğine, Cromer'den 22 yıl sonra Mısır'a yüksek komiser olarak atanan Lord Lloyd daha fazla açıklık getirmektedir. Lloyd, Cromer döneminin uzun ve yararlı bir dönem olduğunda hemfikirdir.²⁵ Ancak bu yönetici, Birinci Dünya Savaşı sonrası sömürgeci devletlerin, denetimleri altında bulundurdukları ülkelerde, en temel sorun olarak iyi yönetim (good administration) sorununun bulunduğunu ifade etmektedir.²⁶ Öyle ki yönetimin iyileştirilmesi (to reform the administration) ya da yönetimin yeniden düzenlenmesi (reorganize the administration) Mısır'ın içinde bulunduğu

²² Mısır'da, 1882 yılında, İngilizlerin ülkeyi işgal edip ele geçirdiklerinde, tarım alanında, üretim ve tüketim üzerindeki yeni denetimler nedeniyle ülkenin köylüsü ve topraklarının metalaştırılması sürecini başlatarak ademi-merkezileştirilmesinin kolaylaştırıldığı bilinmektedir. Ayrıca askeri yöntemler, model köyler, şehir planlama çalışmaları ve okul eğitimi gibi diğer kolonize edici projelerde de sömürgecilerin bir yapı ya da düzen getirme arayışları görülmektedir. Timothy Mitchell, **Mısır'ın Sömürgeleştirilmesi**, İletişim Yayınları, çev.Zeynep Altok, 1.baskı, İstanbul, 2001, s.16-23.

²³ Ona göre bu güçlüklerin başında yolsuzluk ve nepotizm gelmektedir. Ayrıca eski köy yönetim sistemini değiştirmenin kolay olmadığını belirten yazar çıkarları zedelenenlerin ise reformcuya karşı olmasının doğal olduğunu düşünmektedir. Baring, a.g.e, vol.2, p.478-482. Burada, Osmanlı yönetimindeki Mısır'da, yönetimin ana unsurlarını belirtmek yararlı olabilir. Bu dönemde sistem, başkentten gönderilen vezir rütbesindeki bir Vali, valinin kabinesi konumundaki "Küçük Divan", olağan işleri görüşmek için toplanan ve devlet memurları ile ülke ileri gelenlerinden oluşturulan "Büyük Divan", birbirinden ayrı ödevleri olan "Yedi Askeri Ocak" ve mülki idareyi ellerinde bulunan "Kölemenler"den oluşmaktadır. Çetin, a.g.e., s.13.

²⁴ Baring, a.g.e, vol.2, p.564.

²⁵ Lord Lloyd, **Egypt Since Cromer**, volume 2, Mac Millan and Co., London, 1934, p.365.

²⁶ Lloyd, a.g.e., volume 2, p.358 ve p.361.

sorunları aşmak için kaçınılmazdır.²⁷ Dahası bu sorun öncelikle çözülmesi gereken bir sorundur ve tüm diğer sorunlar ikincil planda yer alırlar. Ancak bu durumda iç barış ve düzen sağlanabilir.²⁸

Lloyd, iç barış ve düzenin sağlanması için nelerin yapılması gerektiğini düşünürken, yerli kültürün gelenek ve göreneklerine karşı saygılı olmaya öncelik vermektedir. Özellikle bu konuda çok dikkatli olunmasını salık vermektedir. Tıpkı Hindistan'da el sanatlarının yok olmasının sömürge yönetiminin politikası olmaması gerektiği gibi. Ona göre, eski İngiliz yöneticiler döneminde daha mutlu ve daha müreffeh olduklarını ileri sürenler bile mevcut hükümeti (kendi yönetimini) halkın dış görünüşüne müdahale etmekle suçlayamayacaklardır. Öte yandan merkezi yönetimle sömürge yönetimi arasında karar alma konusundaki ilişkiler, yöneticilerin halka yönelik davranışları da diğer önemli konulardır. Bütün bunların benimsenen politikaların ayrılmaz ilkeleri olduğuna kuşku yoktur. Hükümetin ilk görevi, hatta tek görevi, iyi yönetimdir. Anayasal gelişimden de önemli olan bu görev sonunda iyi yönetim sağlandığında, bu atılım, içinde barındığı toprağın büyümesini de sağlayacaktır. Bu büyüme gerçekleştiğinde ise Hükümet bunu geliştirme ve destekleme konusunda sorumluluk üstlenebilir. Ancak zor kullanmamalı ve amacı aşan sorumluluklara bulaşmamalıdır. Bunlar sonucunda ilerleme sağlanırsa Hükümet sadece ve sadece iyi yönetim ilkeleri doğrultusunda tüm kapasitesini değerlendirmelidir.²⁹

Son olarak Mısır'ın yönetimi, Majesteleri'nin yönetimi, önceki yönetimler, mali yönetim, yönetim cihazı gibi kavramlar yanında Lloyd, yönetimi iyileştirme³⁰, yönetimi reorganize etme³¹, iyi yönetim (good government yada good administration)³², etkili yönetim (efficient

²⁷ Lord Lloyd, **Egypt Since Cromer**, volume 1, Mac Millan and Co., London, 1933, p.2.

²⁸ Lloyd, a.g.e., volume 2, p.358.

²⁹ Lloyd, a.g.e., volume 2, p.359-361.

³⁰ Lloyd, a.g.e., volume 1, p.2.

³¹ Lloyd, a.g.e., volume 1, p.2.

³² Government yada administration kavramları çoğu zaman hükümet, idare ya da yönetim anlamında birbirinin aynı anlamda kullanılabilir. Lloyd, a.g.e., volume 1, p.53, 253, 293 yine Lloyd, a.g.e., volume 2, p.67, 358, 361.

administration)³³ ya da kötü yönetim (bad administration)³⁴ gibi kavramları çalışması boyunca sık sık yinelemektedir. Tüm bunlar bir sömürge yöneticisinin kullandığı ve anlamlandırıldığı kavramlar olması bakımından önemli kavramlardır. Kuşkusuz iyi yönetim kavramını da bu doğrultuda yeniden düşünmenin yararlı olacağı vurgulanabilir.

Sonuç

İşletme bilimi ya da kamunun yönetimi anlamında yönetim bilimi ilkelerinin ortaya konulması görece daha yeni bir zamana denk düşse de, devlet yönetimi anlamında daha iyi bir yönetim arayışının varlığı, devlet bilimine kısa bir bakış sonrasında, devletin ortaya çıktığı tarih çağlarına dönülmesini zorunlu kılar. Bu anlamda bütüncül bir bakış açısının gerekliliği ortadadır.

Ancak tarihi konularda araştırma yapmanın pek çok zorluklarının olduğu da bilinmektedir. İlk ve en önemli sorun araştırıcının yeterlik sorunudur. Daha sonra birincil kaynaklara ulaşma gelir ki bu çaba en temel uğraştır. Elbette tarihsel olayları belge fetişizmine de düşmeden yorumlamak gerekir. Öte yandan uluslararası tarihi konularda karşılaştırmalı araştırma yapmak sadece bir tarafın bakış açısını sergilememek bakımından bir başka dikkat edilmesi gereken konu olarak bu alandaki araştırmacıların karşısına çıkar. Bu anlamda yukarıda anılan sömürge yöneticilerinin çalışmaları Mısır bakımından özgün nitelik taşır. Ancak her halde bunların geçmiş deneyimlerinin şekillendiği Hindistan deneyimi ile merkez ülkenin birikimleri ve yaklaşımları da gözden kaçırılmamalıdır.

Türkiye'nin bu süreçteki yeri, herhangi bir gelişmenin ille de gelip bu mekana uğraması nedeniyle hep ön planda olmaktadır. Ülkemiz kimi zaman özne konumunda etkileyen/etkilenen olurken, günümüzde aracı olarak etkileyen/etkilenen konumda bulunmaktadır. Örneğin, önce Büyük Ortadoğu Projesi (BOP), daha sonra değişen adı nedeniyle Genişletilmiş Ortadoğu Projesi (GOP) ile Türkiye ve İsrail'i de içerecek şekilde, Fas'tan Pakistan'a kadar uzanan bir coğrafyada, siyasal özgürlüklerin genişlemesi, demokratik seçimlerin yapılması, kadın-erkek eşitliğinin sağlanması, eğitim olanaklarının yaygınlaştırılması ve dışa açılma gibi yeni hedeflerin varlığı orta yere konulmuştur. Anılan projeye

³³ Lloyd, a.g.e., volume 1, p.253.

³⁴ Lloyd, a.g.e., volume 1, p.293.

bu hedefler yürürlüğe konmak istenmektedir. Bu hedeflerin örtük pazar arayışı olduğuna kuşku yoktur ancak “terörün kaynağını kurutmak” gibi bir gerekçe altında sunulduğu görülmektedir. Proje sahipleri bir yandan NATO ve G-8 ülkeleri arasından müttefik aramakta diğer yandan Irak’ta düşüncelerinin bir bölümünü gerçekleştirecek girişimlerde bulunmakta ve Türkiye’yi bu girişimde örnek ülke olarak duyurmaktadırlar. Bu proje birkaç merkezden yönetilen ve çok sayıda ülkeyi kapsadığı anlaşılan ancak aynı anda bu merkezler yönünden çok kazançlı olduğu apaçık ortada olan bir tasarıma sahiptir. Ne var ki bu yönüyle yeni bir model olmayıp Batı’nın 16.yüzyıldan itibaren alışık olduğu ve zaman zaman yöntemini değiştirdiği bir uygulamadır. Yeni sömürgecilik olarak da adlandırılabilir bu modelin tarihi bir artalanı olduğu unutulmamalıdır. Gerçekte bu girişimler Mısır’da ya da bir başka sömürge yönetiminde denenmiş ve deneyenler bakımından çeşitli dersler alınarak geliştirilmiş ve bugün de uygulanmaya çalışılan yöntemler üzerinden yürümektedir. Bu bakımdan yönetenlerin ve yönetilenlerin iyi yönetim yada iyi yönetişim adlandırmasının önemini bilmesi ve adlandırmaların değişebileceğinin, ancak sömürünün baki kalabileceğinin, ayırımına varması gerekmektedir.

KAYNAKLAR

Bayramoğlu, Sonay, “Küreselleşmenin Yeni Siyasal İktidar Modeli: Yönetişim”, *Praksis*, 7 Yaz 2002, s.85-116.

Büyük Larousse Sözlük ve Ansiklopedisi, Gelişim Yayınları, 1986.

Cromer, The Earl of (Evelyn Baring), *Modern Egypt*, Macmillan and Co., vol.1, London, 1908.

Cromer, The Earl of (Evelyn Baring), *Modern Egypt*, Macmillan and Co., vol.2, London, 1908.

Çeçen, Anıl, “Mısır Sorunu’nda İngiliz Politikası”, Seha L. Meray’a Armağan, 1.cilt, TC Ziraat Bankası Matbaası, Ankara, 1981, s.343-358.

Çetin, Atilla, Kavalalı Mehmed Ali Paşa’nın Mısır Valiliği (Osmanlı Belgelerine Göre), (y.y.), İstanbul, 1998.

Emre, Cahit, *Yönetim Bilimi Yazıları*, İmaj Yayıncılık, Ankara, 2003.

Erhan, Çağrı, Türk Amerikan İlişkilerinin Tarihsel Kökenleri, İmge Kitabevi, 1.baskı, Mayıs 2001.

Göymen, Korel, “Türkiye’de Yerel Yönetimler ve Yönetişim: Gereksinmeler, Önermeler, Yönelimler,” Çağdaş Yerel Yönetimler, cilt 9, sayı 2, 2000, s.3-13.

Güler, Birgül Ayman, “Yönetişim: Tüm İktidar Sermayeye” Praksis, 9 Kış-Bahar 2003, s.93-116.

Lloyd, Lord, Egypt Since Cromer, volume 1, Mac Millan and Co., London, 1933.

Lloyd, Lord, Egypt Since Cromer, volume 2, Mac Millan and Co., London, 1934.

Mitchell, Timothy, Mısır’ın Sömürgeleştirilmesi, İletişim Yayınları, çev.Zeynep Altok, 1.baskı, İstanbul, 2001.

Peker, Ayşe Tatar, “Dünya Bankası: “Büyüme” Söyleminden “İyi Yönetme Söylemine”, Toplum ve Bilim Dergisi, Birikim Yayınları, 69 Bahar 1996, s.6-61.

Sagay, Reşat, XIX. ve XX. Yüzyıllarda Büyük Devletlerin Yayılma Siyasetleri ve Milletlerarası Önemli Meseleler, T. İş Bankası Kültür Yayınları, 1.Baskı, İstanbul, 1972.

Said, Edward W. “Emperyalizm ve Siyonizm’in Entellektüel Kökenleri”, Siyonizm ve Irkçılık, (Atatürk’ün 100.Doğum Yılına Armağan), Der: Türkkaya Ataöv, AÜSBF Yayını, Ankara 1982, s.137-142.

Said, Edward W., Oryantalizm (Doğu Bilim) Sömürgeciliğin Keşif Kolu, Pınar Yayınları, 1.Basım, Mart 1982.